

UNOHDETTU SIIRTO- LAISRYHMÄ: SUOMA- LAISET SAKSAN LIIT- TOTASAVALLASSA

FL Outi Tuomi-Nikula on koulutukseltaan kansatieteilijä. Saksan Liittotasavallan suomalaisten olosuhteisiin hän on tutustunut mm. noin kuukauden kestäville esitelmämatkoillaan DFG:n kutsumana vuosina 1979 ja 1980.

Viime vuosina kiinnostus ulkomailla asuvia Suomen kansalaisia kohtaan on lisääntynyt. Selvityksiä ja tutkimuksia on tehty etenkin Yhdysvalloissa, Kanadassa, Australiassa ja Ruotsissa asuvista suomalaisista. Lukumääräisesti eniten suomalaisia onkin muuttanut siirtolaisiksi juuri näihin maihin.¹ Yhteistä heille on se, että lähdön syy vieraaseen maahan on usein ollut työnsaannin vaikeus kotimaassa tai yleensä parempien taloudellisten elämäolosuhteiden etsiminen kotimaan rajojen ulkopuolelta. Tähän perustui suurelta osin vuosisadan vaihteen 'amerikansuomalaisuus', jossa kotimaan väestöpaine pakotti hakemaan leveämpää leipää muualta, tai toisen maailmansodan jälkeinen ruotsinsuomalaisuus, jossa Ruotsiin muutto monille oli ainoa mahdollisuus silloisessa taloudellisessa tilanteessa.²

Mainittujen maitten lisäksi asuu suomalaisia mm. Keski-Euroopassa, arviolta 15 000 henkeä. Heistä suurin osa on Saksan Liittotasavallassa asuvia Suomen kansalaisia, joita

30.9.1979 julkaistun tilaston mukaan siellä oli 9077 henkilöä. Tilastosta puuttuvat Saksan kansalaisuuden ottaneet suomalaiset, joista ei ole tehty tilastoa, mutta joita arvelaan olevan 1000–2000 henkilöä.³

Näyttää siltä, että tämä ryhmä ei ole tähän mennessä herättänyt kiinnostusta paremmin saksalaisissa kuin suomalaisissakaan siirtolaisuustutkijoissa. Mutta myös Suomen viranomaisten ja päättäjien taholla on siirtolaisryhmä jätetty monessa asiassa 'oman onnensa nojaan'.

Syitä tähän on moniakin, joista tärkeimpinä lienevät Saksaan ^{x)} suuntautuvan siirtolaisuuden ikä, siirtolaisten erikoislaatuinen ammatti- ja sukupuolijakauma, heidän näennäisesti vähäinen merkityksensä Saksan talouselämässä ja saksansuomalaisten passiivisuus itseään koskevissa asioissa.

x) Saksalla tässä aina tarkoitetaan SAKSAN LIITTOTASAVALLTAA

Syitä siirtolaisuuteen

Vaikka suomalaisia on aina jonkin verran asunut Saksassa, on siirtolaisuus maahan laajemmassa mitassa vasta toisen maailmansodan jälkeinen ilmiö. 1960-luvulla elettiin Liittotasavallassa voimakasta taloudellista nousukautta, mikä veti ulkomaalaista väkeä Saksan työmarkkinoille: Turkista, Italiasta, Jugoslaaviasta, Kreikasta jne virtasi vierastyöläisiä (Gastarbeiter), joiden uskottiin muutaman vuoden kuluttua palaavan takaisin kotimaahansa. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan Liittotasavallasta on muodostumassa näitten ihmisten tulevaisuudenmaa, Einwanderungsland. Yhteensä ulkomaalaisia siellä v. 1979 oli 3 800 000.⁴

Suomalaisten ilmestymistä samanaikaisesti Liittotasavaltaan ei voi kytkeä Gastarbeiter-käsitteeseen. Ensimmäisenä syynä suomalaisilla oli kielitaidon kohentaminen, mitä toteutettiin lähtemällä Saksaan kesätöihin. Lähtijät olivat pääasiassa keskikoulun käyneitä tai lukioluokilla olevia tyttöjä, joitten kouluttaminen myös maaseudulla yleistyi toisen maailmansodan jälkeen. Yleensä vieraana kielenä kouluissa tuolloin oli Saksa. Lähtijöinä tytöt olivat lukuisampia siksi, että he poikia paremmin saivat töitä - yleensä hotelleista ja sairaaloista - ja että he tunnetusti ovat kiinnostuneempia kielistä. Asiaa edisti osaltaan laivayhteyksien paraneminen: liikennöimisen Saksaan aloitti Finhansa, sen jälkeen vielä Finpartner- ja Finlandia-nimiset matkustajautolautat.

Suunnitellun kesätyön sijasta muodostui monelle Saksasta uusi kotimaa: aviomiehen, tavallisesti Saksan Liittotasavallan kansalaisen, löytyminen johti myöhemmin avioliittoon ja kodin perustamiseen. Niinpä Saksan suomalaisista esim. vuonna 1977 oli 87 % naisia. Avioliitossa heitä samana vuonna oli lukumääräisesti 4474 naista, eronneita tai leskiä oli 154.⁵

Myös opiskelun seurauksena on suomalaisia siirtynyt Saksaan: talvilukukautena 1977-

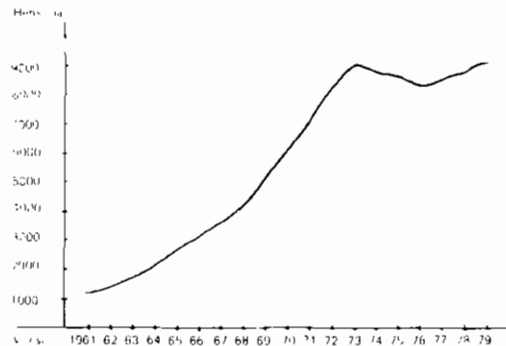
1978 opiskeli Saksan korkeakouluissa tai muissa ammattiin valmistavissa laitoksissa 908 suomalaista opiskelijaa, joista 725 oli naisia. Osa heistä on jäänyt työelämään Liittotasavaltaan.

Maassa asuvat suomalaiset miehet ovat pääosaltaan suomalaisten vientiyriytysten piirissä työskenteleviä henkilöitä, tiedemiehiä tai kulttuurityöntekijöitä. Yleensä he ovat avioliitossa suomalaisten naisten kanssa.⁶

Kuviossa I on esitetty suomalaisten siirtolaisten määrän kasvu Saksan Liittotasavallassa vuodesta 1961 lähtien. Siitä ilmenee, että suomalaisten lukumäärä Saksassa on jatkuvasti noussut aina vuoteen 1973 saakka, jonka jälkeen luku vakiintuu noin 9000 siirtolaiseen.

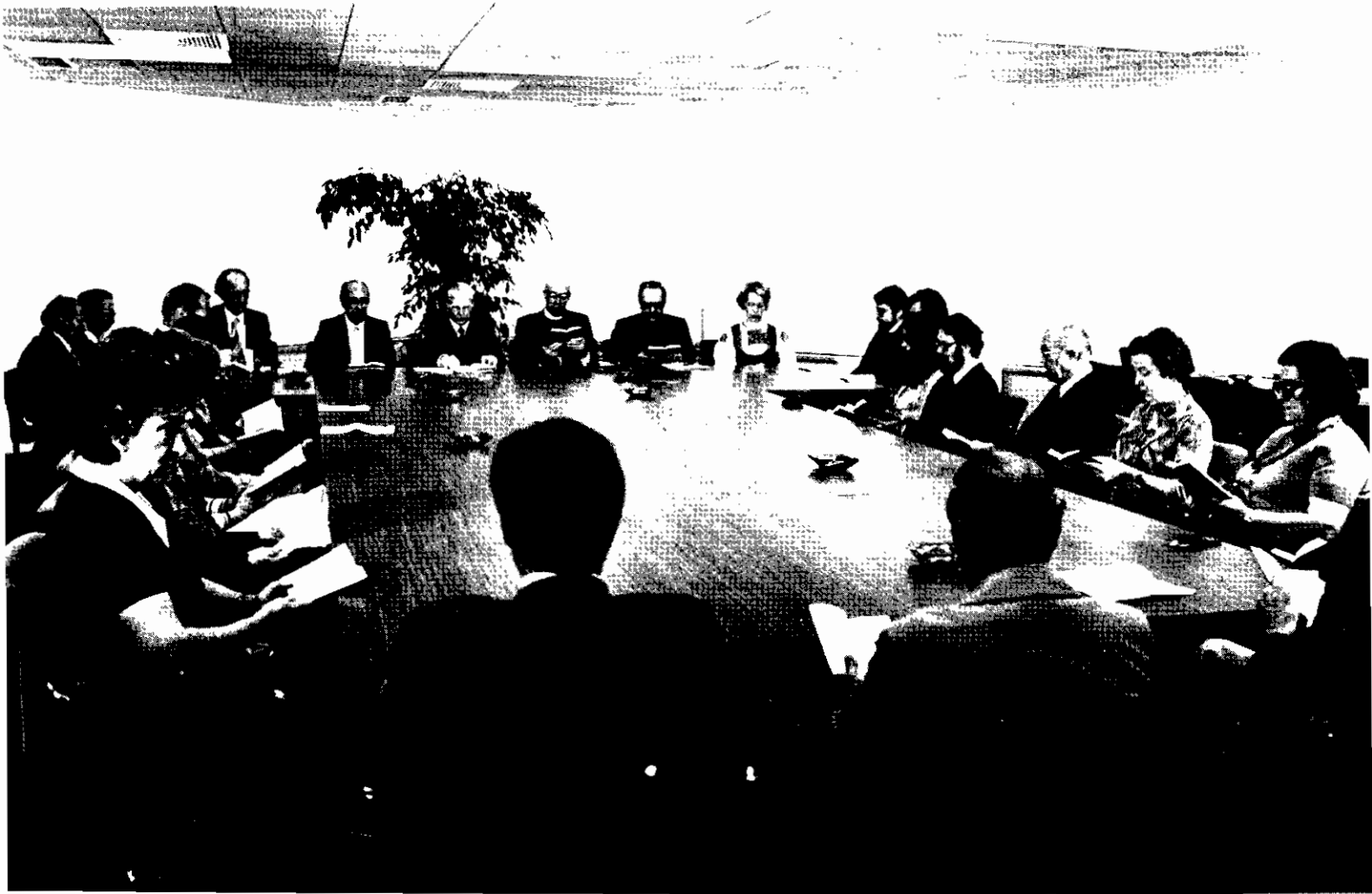
KUVIO 1

Suomalaiset Saksan Liittotasavallassa vuosina 1961-1979

Syksyllä 1971 havahtui Suomen kirkko siihen tosiasiaan, että Suomen kansalaisten määrä Saksan Liittotasavallassa kasvoi jatkuvasti. Tämän seurauksena lähetettiin pastori Honkkila Kolniin tutkimaan, olisiko tarpeellista perustaa suomalaisia seurakuntia Saksaan. Tällä hetkellä Saksassa on 14 suomenkielisiä seurakuntaa, joita hoitaa kolme kokotoimista pappia. Keskusorganisaationa on Suomenkielisen kirkollisen työn keskus r.y. (SKTK) Kolnissa. Koko tämän työn perustana on Saksan ja Suomen evankelisten kirkkojen välinen sopimus vuodelta 1977.

Oheisessa kuvassa Suomen ja Saksan kirkkojen välisen yhteistyösopimuksen allekirjoitustilaisuus Frankfurtissa v. 1977. (kuva: KNA-BILD, Frankfurt am Main)

Siirtolaisuuden iästä Liittotasavaltaan kertoo osaltaan suomalaisten oleskeluaika maassa. Tilasto vuodelta 1978 kertoo, että suomalaisista oli maassa asunut

alle vuoden	800	henkilöä
1-2 vuotta	600	"
2-3 "	300	"
3-4 "	300	"
4-6 "	1000	"
6-8 "	1600	"
8-10 vuotta	1600	"
Yli 10 vuotta	2000	"

Yhteensä 8300 suomalaista

Saksan suomalaiset ovat varsin nuoria ihmisiä. Heistä vuonna 1978 kuului ikäryhmään

alle 15 vuotiaat	6 %
15-30 vuotiaat	47 %
30-45 vuotiaat	38,6 %
yli 45 vuotiaat	8,4 %

Sijoittuminen Saksan Liittotasavaltaan

Saarlandin osavaltiota lukuun ottamatta asuu suomalaisia kaikissa muissa Liittotasavallan osavaltioissa. Kuvion II kartta osoittaa, että varsinaisina suomalaiskeskuksina voidaan pitää Hampuria ja Länsi-Berliiniä. Näiden lisäksi on suomalaisia kasaantunut erityisesti Müncheniin, Kölniin, Frankfurtiin, Düsseldorfin ja Hannoveriin. Eniten on suomalaisten lukumäärä noussut viime vuosina Niedersachsenin osavaltiossa, Länsi-Berliinissä heidän määränsä on ollut laskusuunnassa.⁷

Saksansuomalaisten identiteettikanavat

Identiteettikanavilla tässä ymmärretään niitä instituutioita, järjestöjä jne, joiden avulla suomalaiset Liittotasavallassa pitävät yllä suomalaista identiteettiään, yhteyttä muihin maassa asuviin maanmiehiinsä ja Suomen tapahtumiin.

Ensimmäisenä niistä tulee mainita seurakuntatyö. Suomalaiset 14 seurakuntaa ovat syntyneet suurimpiin suomalaiskeskuksiin kuten kuviosta II ilmenee. Näiden kaupunkien lisäksi järjestetään jumalanpalveluksia vuosittain myös monilla muilla paikkakunnilla. Hampurin Suomalainen Merimieskirkko huolehtii alueensa kirkollisista tarpeista, mutta sen lisäksi kirkolla on lukuisia muita työmuotoja. Noin 600 Hampurin suomalaista osallistuu aktiivisesti kirkon työkerhotoimintaan, johon kuuluu mm. myyjäisten ja lounaiden valmistaminen, konserttien sekä retkien järjestäminen. Kirkon piirissä toimii Finn-Trim-Club-niminen urheiluseura, sen suojissa käyvät suomalaiset saunomassa ja sen kirjastossa voi tutustua Suomen asioihin sanomalehtien avulla.

Seurakuntapaikkakunnilla kirkko on yleensä toiminnan keskus: seurakunnan pappi on monitoimimies, joka jakaa neuvojaan niin henkilökohtaisissa ongelmissa kuin myös käytännön elämään liittyvissä asioissa.

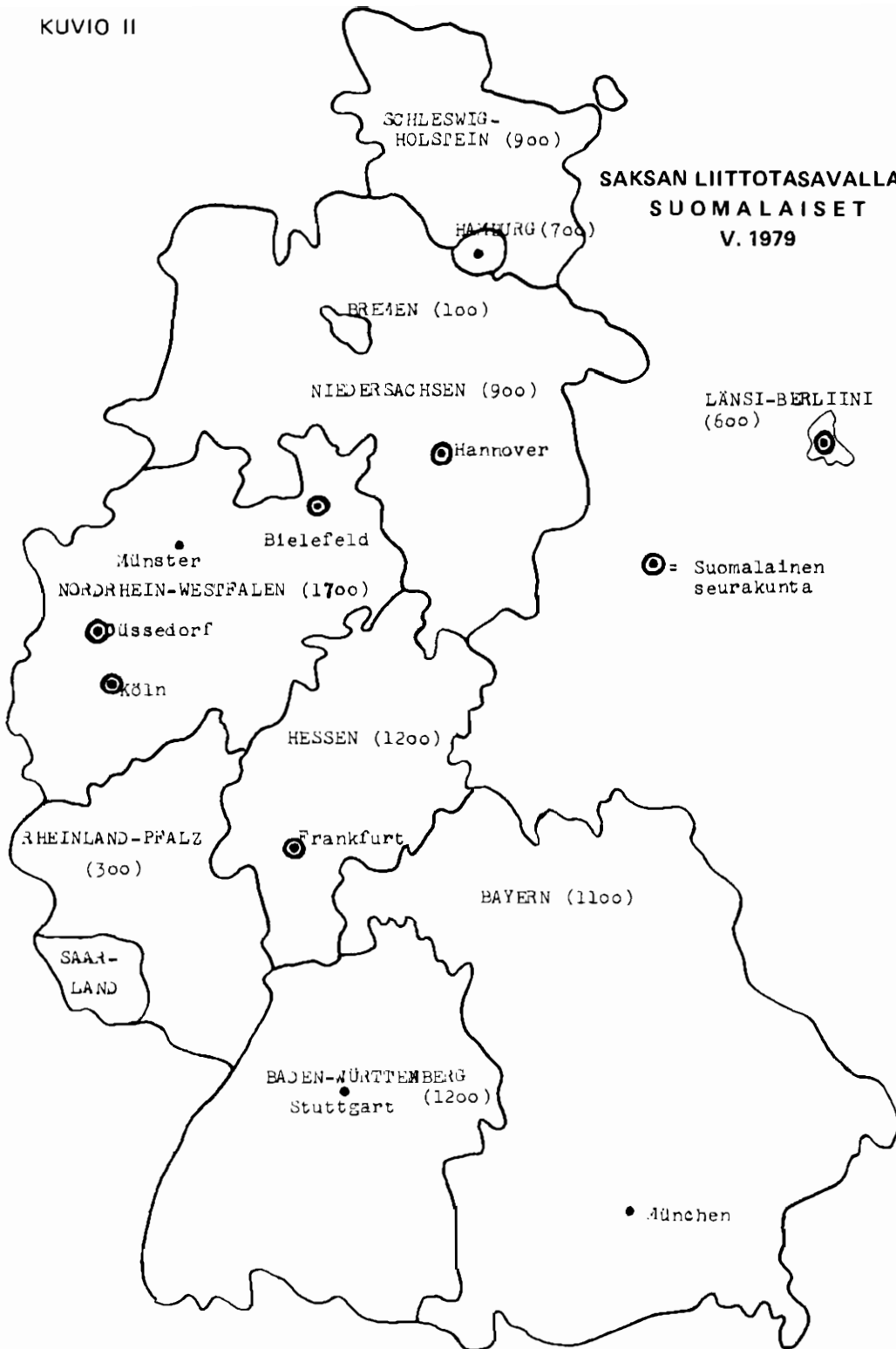
Tärkeä kirkon toimintamuoto on suomalainen koulu, joissa viikottain annetaan suomenkielen opetusta siirtolaislapsille. Vuonna 1978 näitä kouluja oli kahdeksalla paikkakunnalla, ja opetukseen osallistui 250 suomalaista. Myös Hampurin merimieskirkolla on oma suomalainen koulunsa.⁸

Saksan suomalainen seurakunta julkaisee RENGAS-nimistä lehteä.

Seurakuntatyön ohella korostuu ystävyysseuratoiminta. Suurin niistä on Deutsch-Finnische-Gesellschaft (DFG), jonka pääpaikkana on München ja joka 6000 jäsenellään nousee Saksassa toimivista ystävyysseuroista kolmannelle tilalle: suurempia ovat vain USA:n ja Ranskan ystävyysseurat.

Liittojärjestönä Münchenin DFG:llä on alaisuudessaan - Saarlandia lukuun ottamatta - ns. Landesverein der DFG eli osavaltion saksalais-suomalainen seura. Landesverein der DFG, jolla on oma hallintonsa ja monis-

SAKSAN LIITTOTASAVALLAN
SUOMALAISET
V. 1979

Düsseldorfin suomalaisen kielikoulun kevätjuhla 1981 (kuva: Werner Stampehl)

tettu lehtensä, jakaantuu paikkakunnittain ystävyysseuroihin, jotka toimivat rekisteröityinä yhdistyksinä alueillaan. Kölniläiset eivät ole halunneet liittyä valtakunnalliseen järjestöön, vaan he muodostavat 800 jäsenensä tuella kaupunkikohtaisen, ilman alaosastoja olevan, itsenäisen yhdistyksen, DFG-Kölnin.

Edellisten lisäksi Saksassa toimii suuri ja kirjava joukko pienempiä ystävyysseuroja. Tällaisia ovat mm. Länsi-Berliinissä toimiva suomalaisopiskelijoitten Finnische Gesellschaft, Bonnin v. 1974 perustettu Gesellschaft zur Förderung der Deutsch-Finnischen Beziehungen, jonka jäsenistöön kuuluu 50 kaupunkia tai kunnallista järjestöä, sekä Hampurissa ja Lyypekissä toimivat Deutsch-Finnische Vereinigung, jonka jäsenistä osa edustaa saksalaista suurteollisuutta sekä laivanrakennus ja varustajapiirejä.

Ehdottomasti tärkein saksansuomalaiselle on paikallinen DFG. Jäsenistö ei suinkaan koostu vain suomalaisista, vaan ystävyysseurahengen mukaisesti myös saksalaisista, joita seuroissa on poikkeuksetta puolet tai sitä enemmän. Saksalaisen liittymiselle DFG:n jäseneksi voi olla syynä 1) suomalainen vaimo tai tyttöystävä = tunneside, 2) Liiketyys Suomeen = taloudellinen syy tai 3) Suomen harrastaminen mm. matkailukohteena, jolloin syy liittyy vapaa-ajan viettoon.

Paikallisen DFG:n toiminnassa on keskeisellä sijalla 1-2 kertaa kuukaudessa kokoontuva ns. kantapöytä (Stammtisch). Kantapöydän ääressä puhutaan suomea, tavataan tuttuja ja uusia seuran jäseniä, pidetään dia- ja esitelmältoja... Suomalaista tapakulttuuria pidetään yllä pikkujoulu-, vappu- ja juhannusjuhlien järjestämisellä. Itsenäisyyspäiväjuhla kuuluu lähes jokaisen DFG:n ohjelmaan. Seurojen piirissä toimii lisäksi kerhoja, mm. tanhu- ja ompeluseuroja.

Frankfurtin suomalaisen seurakunnan lauluryhmä esiintymässä omassa seurakuntahuoneistossaan (kuva: Verikko Korvisto)

Kun Münchenin kattojärjestön toimittama Deutsch-Finnische Rundschau on puhdas järjestölehti, antavat Landesverein der DFG:n julkaisemat seuralehdet monipuolista tietoa. Lehdissä on pikku-uutisia Suomen tapahtumista ja poliittisesta elämästä, Saksassa olevista tai olleista Suomea koskevista kulttuuritapahtumista, seuran uusista jäsenistä sekä vihityistä ja kastetuista. Lisäksi pidetään yllä suomalaista ruokaperinnettä ruokareseptien muodossa ja saksalaisille aviomiehille opetetaan suomen kieltä. Yleensä lehdet luetaan kannesta kanteen, sillä suomalaisilla ei ole omaa, suomenkielellä ilmestyvää sanomalehteä, siksi tiedot kotimaasta saadaan ystävyysseuralehtien, saksalaislehdistön, radion ja television välityksellä. Suomen lyhytaalto-ohjelmien seuraamista rajoittavat huonot kuunteluolosuhteet tavallisella kotiradiolla.

Suomalaisten asema Liittotasavallassa

Saksassa on suomalaisella, kuten yleensä pohjoismaalaisella hyvä maine. Näyttää siltä, että tämän ovat oivaltaneet myös saksansuomalaiset, jotka eivät yleensä häpeile kansallisuuttaan. Tätä osoittaa mm. Suomen kansalaisuuden pitäminen ja pieni Suomenlippu auton saksalaisen rekisterikilven vieressä!

Virallisesti suomalaiset Liittotasavallassa rinnastetaan muihin maassa asuviin ulkomaalaisiin. Niinpä EEC:n ulkopuolelta tulevien työntekijöiden muuttokielto (Anwerbestopp) lähes kaikkiin suurkaupunkeihin koskee myös suomalaisia. Vain erikoistapauksissa mm. avioliiton kautta voivat suomalaiset saada työlupia suuriin väestökeskuksiin. Työttömyysprosentti Liittotasavallassa v. 1978 oli

4. Edelleen on suomalaisten työskenneltävä maassa vähintään 15 vuotta ollakseen oikeutettuja eläkkeeseen. Vuonna 1977 noin 33 % suomalaisista oli ansiotyössä kodin ulkopuolella.⁹

Suomalais-saksalaisissa perheissä tulee lapsita maassa olevan käytännön mukaisesti automaattisesti Saksan kansalaisia. Mikäli suomalaisnainen avioeron sattuessa ei ole saanut oleskelulupaa, on hänen palattava Suomeen ja lapset saksalaisina yleensä jäävät entiseen kotimaahan.

Suomalais-saksalainen perhe

Suomalais-saksalaisissa perheissä yleensä suomalaisvaimo puhuu hyvin maan kieltä, mutta saksalaisvaimon ei puhu vaimonsa äidinkieltä. Siksi kotikielenä on saksa. Koska lapset käyvät saksalaista koulua, jää suomenkielen oppiminen äidin aktiivisuuden varaan.

Yleisenä käsityksenä on, että suomalainen on verrattain hyvin sopeutunut saksalaiseen yhteiskuntaan ja elämänmuotoon. Asiasta ei kuitenkaan ole tehty tutkimuksia. Alustavissa keskusteluissa saksansuomalaisten kanssa ilmenee moniakin ongelmia, kuten yksinäisyys, koti-ikävä, lasten kielikysymys, huoli

tulevaisuudesta ja naisen asema, joka Saksassa naista sitovampana ja perhekeskeisempänä oleellisesti poikkeaa suomalaisesta; vielä nykyäänkin pääosa saksalaisten vaimoista mainitsee ammatikseen Hausfrau, kotirouva.

Koska saksansuomalaiset pääosin ovat nuoria, Liittotasavallan kansalaisten kanssa aviossa eläviä naisia, herättää erityistä kiinnostusta kotien sisustus, ruokatalous ja perheiden tapa- ja juhla-kulttuuri, mikä paljolti näyttää muotoutuvan suomalaisvaimon kulttuuritaustan mukaisesti. Makaroonilaatikko syödään suomalaisista astioista, tiskit valutaan Suomesta hakitussa tiskikaapissa (mikä Saksassa on tuntematon 'huonekalu'), kodissa on suomalaisia tekstiilejä, kuten ryijy ja pöytäliinoja, tuohiesineitä roikkuu seinillä ja osa huonekaluistakin on Suomesta kuljetettua tavaraa. Jouluna lahjat tavallisesti tuo joulupukki, ei Christ-Kind, kuten valtaosassa Saksaa on tapana.

Edellä esitetty perustuu vierailuun noin kolmessakymmenessä saksalais-suomalaisessa perheessä, eikä siten anna todellista kuvaa koko alueesta. Siksi Saksan Liittotasavallassa asuvien Suomen kansalaisten olosuhteiden ja sopeutumisen selvittäminen tulisi olla tärkeä siirtolaisuuden tutkimuksen kohde.

Lähteet

1. Koivukangas, Olavi, Katsaus eri maissa oleviin suomalaisiin siirtolaisiin. Siirtolaisuustutkimuksia A 3. Ulkosuomalaisuuskongressin 27.-28.6.1975 esitelmät ja puheenvuorot. Toim. Maija-Liisa Kalhama. Turku 1975, s. 19-27.
2. Kero, Reino, Suuren Lännen suomalaiset. Keuruu 1976 s. 31-33.
3. Kaikki tämän artikkelin tilastotiedot perustuvat Statistisches Bundesamtin uusimpiin julkaisusarjoihin, joita on julkaistu Suomenkielisen Kirkollisen Työn Keskuksen (SKTK) toimintakertomuksissa v. 1977-1979. Kertomusten laatijoina ovat olleet pastorit Risto Marttunen (Keski-Saksan osalta), Esa Eerola (Etelä-Saksan osalta) ja Antti Lemmetyinen (Hampurin merimieskirkon osalta).
4. SKTK:n toimintakertomus v. 1979, 2.

5. Pastori Risto Marttusen suullinen tiedonanto Kölnissä lokakuussa 1979.
6. Lehdistö- ja kulttuuriattasea P. Tuomi-Nikulan suullinen tieto Bonnissa marraskuussa 1980.
7. SKTK:n toimintakertomukset 1978, s. 7 ja 1979, s. 5.
8. SKTK:n toimintakertomukset v. 1977-1979; Dehls, Kaarina ja Dehls Eike, Hampurin merimieskirkko on monipuolinen toimintapiste. Siirtolaislehti. Suomen sanoma 1980/1, s. 12-13.
9. SKTK:n toimintakertomukset 1978, 1-3 ja 1979, s. 2-3.

Tietoja on lisäksi saatu noin 40 saksansuomalaiselta, Bonnin Suomen suurlähetystön virkamieheltä ja DFG:n julkaisuista, kuten Kipinä, Terveisiä-Grusse-, Nord-Deutsche Rundschau-, Brücken- ja DFG Köln Mitteilungen-lehdistä.

**Die vergessene Auswanderergruppe:
DIE FINNEN IN DER BUNDESREPUBLIK
DEUTSCHLAND**

In den letzten Jahrzehnten beschäftigten sich eine ganze Reihe von wissenschaftlichen Arbeiten mit finnischen Auswanderern in den USA, Kanada, Australien und Schweden. Die Finnen in der Bundesrepublik Deutschland haben jedoch bisher weder von finnischer noch von deutscher Seite ein wissenschaftliches Interesse gefunden.

Seit 1960 begann die Zahl der Finnen in Deutschland stetig zu steigen und stabilisierte sich etwa 1973 bei rund 9000 Finnen. Im Jahr 1979 lebten 9077 Finnen in Deutschland, davon waren 87 % Frauen, die überwiegend mit deutschen Männern verheiratet sind.

Der Anlass für das Zustandekommen so vieler deutsch-finnische Ehen ist häufig ein Ferien- oder Studienaufenthalt zum Lernen der deutschen Sprache gewesen, die in den 60-er Jahren eine grössere Bedeutung in der Schule hatte als heutzutage.

Neben den in Deutschland verheirateten Finnen gibt es solche die in Deutschland studieren oder in der Industrie, im Handel oder in der Wissenschaft auf begrenzte Zeit in Deutschland tätig sind.

Die Finnen in Deutschland sind jung, durchschnittlich 33 Jahre alt. Die Hälfte von ihnen lebt schon mehr als 7 Jahre in Deutschland. Die Finnen leben - ausser im Saarland - in allen Bundesländern und in West-Berlin, besonders in Hamburg, München, Köln, Frankfurt, Hannover und West-Berlin.

Die Kontakte zu anderen Finnen und zu Finnland mit Hilfe der finnischen Gemeinden, der Seemannskirche in Hamburg und der Deutsch-Finnischen Gesellschaften lassen sie ihre finnische Identität bewahren.

Die DFG mit Hauptsitz in München ist die dritt-grosste deutsch-ausländische Freundschaftvereini-gung. Die DFG gliedert sich in Landesverbände und weiter in Ortverbände auf. Die Ortverbände in kleineren bis grossen Städten bieten die besten Kontaktmöglichkeiten für Finnen. Neben ständigen Veranstaltungen, wie Stammtisch, Volkstanz und Handarbeiten werden auch die traditionellen finnischen Feste gefeiert. Darüber hinaus werden Künstler und Wissenschaftler aus Finnland zu Konzerten, Ausstellungen und Vorträgen einge-laden.

Da die Finnen neben der finnischen Staatsange-hörigkeit keine andere Staatsangehörigkeit besitzen können, haben sie in Deutschland denselben recht-lichen Status wie andere Ausländer, sie benötigen eine Aufenthalts- und Arbeitserlaubnis, auch wenn sie mit einem Deutschen verheiratet sind.

Auf den ersten Blick scheint es, dass die Finnen gut in die deutsche Gesellschaft und Kultur integriert sind, ohne dass sie ihre finnische Natio-nalität verstecken. Die Frauen bemühen sich ihr Heim möglichst finnisch einzurichten, man isst oft finnische Speisen und manchmal ist eine Sauna vorhanden. Zu Hause spricht man selten oder nie finnisch, denn nur wenige deutsche Ehemänner haben sich bemüht, die Muttersprache ihrer Frau zu lernen.

Obwohl die äusseren Bedingungen für die finnischen Frauen in Deutschland gut oder zufriedenstellend sind, tauchten in Gesprächen mit etwa 40 in Deutschland verheirateten Finninen auch erheb-liche Probleme auf: das Gefühl, isoliert zu sein, Heimweh, Sorgen über die Sprache der Kinder, Gedanken über den Status als Frau in Deutsch-land, der anders als in Finnland ist, Schwierigkeiten mit der traditionellen, deutschen Hausfrauenrolle fertigzuwerden.

Für eine detaillierte, umfassende und abgesicherte Aussage über die Situation und Integration der in Deutschland lebenden Finnen ist jedoch eine wissenschaftliche Vorschung erforderlich.